

Δημοσιεύτηκε στο ένθετο της Καθημερινής «Επτά Ημέρες» με θέμα Μουσική και Θεραπεία, 1/2/04, σελ 12-13.

Γιώργος Μαυρομάτης

Θεσσαλονικη 21/11/03

Ισλάμ, μουσική και ίαση.

Η λέξη μουσική δεν αναφέρεται πουθενά στο κοράνιο ενώ υπάρχει μία μόνο σχετική αναφορά σε ένα χαντίθ^[1] (Muslim, 31: 5998). Η λέξη τραγούδι δεν αναφέρεται πουθενά στο κοράνιο ενώ η λέξη τραγουδώ εμφανίζεται σε 7 σημεία, πάντα σχετικά με ύμνους και δοξολογία του Θεού. Αντίστοιχα η λέξη τραγούδι υπάρχει σε 4 χαντίθ και η λέξη τραγουδώ σε 3.

Αυτά, σε συνδιασμό με την αντίληψη πολλών συντηρητικών μουσουλμάνων θεολόγων ότι η μουσική εξάπτει τα πάθη, οδήγησαν στο να επικρατήσει η άποψη ότι, η μουσική συνδέεται άμεσα με την αμαρτία και άρα είναι κάτι κακό. Όμως από πουθενά (κοράνιο – χαντίθ) δεν προκύπτει ότι η μουσική είναι κάτι το απαγορευμένο (haram).

Ο προφήτης Μωάμεθ φαίνεται πως είχε απαγορεύσει τα χειροκροτήματα και τους δημόσιους μικτούς χορούς ανδρών και γυναικών. Όμως από τα πρώτα κιόλας χρόνια του Ισλαμ άρχισε να καλλιεργείται η καλλιτεχνική/ μελωδική απαγγελία του κορανίου (tajweed) – η ακρόαση της οποίας θεωρείται συχνά ιαματική – και η μελοποίηση θρησκευτικής ποίησης, ενώ ο διάσημος μουσουλμάνος θεολόγος al-Ghazali (1058 – 1111μ.Χ.) στο βιβλίο του *Ihya Ulum al-Din* αναφέρεται στη θετική επίδραση που έχει το άκουσμα μουσικής στη ψυχή και στο σώμα του ανθρώπου, καθώς και στη συμβολή που μπορεί να έχει η μουσική στη προσέγγιση του Θεού.

Άλλωστε, πολλοί μουσουλμάνοι ηγεμόνες ήταν οι ίδιοι μουσικοί, και οι περισσότεροι είχαν στις αυλές τους μουσικούς.

Και στο χώρο στου Ισλαμ φαίνεται πως έχει κυρίαρχη θέση η πεποίθηση ότι το σώμα αποτελεί την κατοικία της ψυχής, και ότι οι πόνοι και οι ασθένειες του σώματος αποτελούν αντανάκλαση των πόνων και των ασθενειών της ψυχής. Έτσι, μέχρι να ιαθεί η ψυχή, το σώμα θα συνεχίζει να παραπονιέται.

Αν και στην ισλαμική παράδοση θεωρείται δεδομένο ότι ο Θεός είναι αυτός που γιατρεύει (κοράνιο, 10:57, 17:82, 41:44 και χαντίθ, Bukhari, 7:071:638,639, Muslim, 26:5434), στον

ισλαμικό κόσμο, μεταξύ 9ου και 13ου αιώνα μ.Χ., και στα πλαίσια μιας γενικότερης ανόδου των επιστημών, υπάρχει σημαντική καλλιέργεια και ανάπτυξη της ιατρικής ως επιστήμης, με όρους που (μεταγενέστερα) αντιλαμβάνεται και χρησιμοποιεί ο σύγχρονος δυτικός πολιτισμός ^[2].

Έτσι, σε όλο τον μουσουλμανικό κόσμο, από την Περσία μέχρι το Μαρόκο και την Ανδαλουσία δημιουργούνται πολλά σημαντικά ιατρικά κέντρα που περιλαμβάνουν ιατρικές σχολές και νοσοκομεία, σε αρκετά από τα οποία αναφέρεται χρήση μουσικής για θεραπευτικούς λόγους.

Έτσι π.χ., στο άσυλο για τους πνευματικά ασθενείς στο Φεζ του Μαρόκου το 780 μ.Χ., σε ανάλογο άσυλο στη Βαγδάτη το 705 μ.Χ., στο νοσοκομείο Al-Fusta του Καΐρου το 872 μ.Χ., στο νοσοκομείο (bimaristan) της Δαμασκού το 1154 μ.Χ., στο νοσοκομείο (bimaristan) του Χαλεπιού το 1270 μ.Χ., και στο ίδρυμα του Bayezid II της Αδριανούπολης το 1488 μ.Χ., γινόταν χρήση μουσικής, ως υποστήριξη της θεραπευτικής αγωγής ατόμων που έπασχαν κυρίως από ψυχικές ασθένειες.

Η μουσική φαίνεται πως χρησιμοποιούνταν σε συνδιασμό με χορήγηση φαρμάκων και χρήση νερού, και ως άκουσμα (κελάρισμα) αλλά και ως επαφή (λουτρά). Όμως, οι αντιλήψεις ή οι υποθέσεις που υπήρχαν εκείνη την περίοδο στο χώρο της ισλαμικής ιατρικής για τον ακριβή τρόπο δράσης της μουσικής ως μέσο ίασης, σήμερα δεν είναι γνωστές.

Μία άλλη χρήση της μουσικής για θεραπευτικούς λόγους στον κόσμο του ισλάμ – και ίσως σημαντικότερη από την προηγούμενη καθώς είναι «σύγχρονη» και απευθύνεται σε σημαντικά ευρύτερο κοινό – είναι αυτή που γίνεται στα πλαίσια των λαϊκών λατρειών.

Εδώ η μουσική αποτελεί κομμάτι ευρύτερων δρωμένων - που συχνά ενσωματώνουν αντιλήψεις και πρακτικές διαφόρων πολιτισμικών παραδόσεων της προϊσλαμικής περιόδου. Περιλαμβάνουν απαγγελία κορανίου ή θρησκευτικής ποίησης, χορό και ζωοθυσίες, και επιδιώκουν τη θεία δράση/παρέμβαση με σκοπό τον εξαγνισμό, την αποτροπή του κακού, την εξασφάλιση γονιμότητας αλλά και την ίαση.

Είναι γνωστή η χρήση μουσικής με σκοπό την ίαση από την αδελφότητα των 'Aissaoua ^[3] και από την κοινότητα Jajouka ^[4] στο Μαρόκο καθώς και από κοινότητες της αδελφότητας Ghaderi στο Ιρανικό Κουρδιστάν, ενώ γνωστές χρήσεις της μουσικής σε εξορκισμούς – σε περιπτώσεις καταληψιών – υπάρχουν στο Βελουχιστάν (Ανατολικό Ιράν) και σε κοινότητες Ουιγούρων στην κεντρική Ασία, που διατηρούν ακόμη εμφανή στοιχεία σαμανιστικών

αντιλήψεων και πρακτικών.

Μουσική χρησιμοποιούν και οι περισσότερες μυστικιστικές (sufi) ισλαμικές αδελφότητες (tarikats) στο ταξίδι τους για την ένωση με θείο. Στις τελετουργικές τους συναθροίσεις, που συνήθως ονομάζονται dhikr/zikr (= επίκληση) αλλά και sama' (= ακρόαση), τα μέλη του ομίλου, ψάλλοντας συγκεκριμένους ύμνους με έντονο, βραχύ και επαναλαμβανόμενο ρυθμικό μοτίβο (κυρίως 4/4 και 6/8) - συνήθως στίχους από το κοράνιο με αναφορά σε κάποιο από τα 99 ονόματα/ιδιότητες του θεού - συχνά με συνοδεία μουσικών οργάνων και κυρίως κρουστών, με ρυθμικές αναπνοές και ρυθμικές κινήσεις, έρχονται σε κατάσταση έκστασης, που συχνά θεωρείται θεραπευτική.

Στις σιιτικές κοινότητες, που πάντα συνδέονται με κάποιον προστάτη άγιο (wali) θεωρείται ότι η έκσταση - και βεβαίως και η μουσική που εν πολλοίς την προκάλεσε - αποτελούν τον αγωγό για τη ροή της ευλογίας (baraka) του αγίου, στην οποία αποδίδονται εξαιρετικές θεραπευτικές ιδιότητες.

Στις μέρες μας η χρήση της μουσικής με σκοπό την ίαση στο λαϊκό ισλάμ συνεχώς περιρίζεται. Και οι γόνιμοι των τελευταίων μουσικών - γιατρών, φαίνεται να ξεχνούν πως η μουσική τους αποτέλεσε για αιώνες το κύριο μέσο για να διάχυθεί η χάρη του αγίου προστάτη της κοινότητας τους· άλλωστε σε πολλές περιπτώσεις κοντεύει να διαλυθεί όχι μόνο η παραδοσιακή κοινότητα αλλά να καταρεύσει και ο ίδιος ο τάφος του αγίου. Τώρα πια περιφέρουν την τέχνη τους μέσα στα δίκτυα των διεθνών δισκογραφικών εταιριών και των world music festivals, χιλιάδες μίλια μακριά, απευθυνόμενοι σε άλλους «πιστούς», που δείχνουν όμως να προσέρχονται με ανάλογο αίτημα· σε κάποιους που - μέσα σε αυτό το νεό πλαίσιο - εξακολουθούν να προσδοκούν «ίαση» διαμέσου και αυτής της μουσικής.

Όσον αφορά τη χρήση της μουσικής στην ιατρική στα πλαίσια μιας λόγιας/επιστημονικής/ορθολογικής προσέγγισης, φαίνεται πως ο κόσμος του ισλαμ δεν έχει να πει κάτι νέο για περισσότερο από 600 χρόνια.

Ωστόσο, ενδιαφέρον έχει ένα από τα τελευταία άρθρα του Mustafa Sabri^[5], τελευταίου *sheikh ül islam* (ανώτατου θρησκευτικού αρχηγού) της οθωμανικής αυτοκρατορίας, και συνεπώς του τελευταίου αυθεντικού και συνολικού επίσημου εκφραστή του σουννιτικού ισλαμ. Εκεί, ο κορυφαίος μουσουλμάνος θεολόγος του 20^{ου} αιώνα, συνεπής προς την κλασική θέση

των συντηρητικών μουσουλμάνων περί μουσικής, και αφού απαριθμήσει τα άπειρα κακά που θεωρεί ότι συνδέονται με τη μουσική ή προέρχονται από αυτήν, παρατηρεί: «Φυσικά, δεν θα μπορούσε να πει κανείς κάτι εναντίον της μουσικής όταν αυτή αποτελεί ανάγκη ιατρική για τον ασθενή, ανάλογη με τον καθαρό αέρα, μια από τις σημαντικότερες ανάγκες κατά τη θεραπεία των ασθενών. Αν και βέβαια δεν μπορεί να θεωρηθεί ως αναγνωρισμένο φάρμακο, συνιστόμενο από τους γιατρούς, παρά το ότι στις μέρες μας η (συζήτηση για τη) θεραπεία με μουσική γίνεται ένα όλο και πιο οικείο θέμα».

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- And, Metin, *A Pictorial History of Turkish Dancing*, Dost Yayinlari, Ankara, 1976
- During, Jean, "Emotion and Trance: Musical Exorcism in Baluchistan", στο *Cultural Parameters of Iranian Musical Expression*, Margaret Caton and Neil Siegel (επ.), Institute of Persian Performing Arts, Redondo Beach, 1988.
- Levin, Theodore, *The Hundred Thousand Fools of God: Musical Travels in Central Asia*, Indiana University Press, 1996

www.irfi.org/Islamic%20Articles%20Folder/music_therapy.htm 6/10/03

www.history.upenn.edu/coursepages/hist085/Sufism.html 5/10/03

www.al-nasir.com/DivineIslam/Articles/Science 6/10/03

Σημείωση

Ευχαριστώ το γιατρό και μουσικό Ανδρέα Ζαρκαδούλα, το μουσικό Ζιάντ Ρατζάμπ και τη ψυχολόγο Ελβάν Μουσταφά για τη συμβολή τους.

[1]. Hadis = ρήσις, διήγηση. Πληροφορίες για τις πράξεις και τους λόγους του προφήτη Μωάμεθ και των συντρόφων του. Η ιερή παράδοση του Ισλάμ.

[2]. Η άνοδος της αραβο- περσο-ισλαμικής ιατρικής ξεκίνησε τον 7^ο και κυρίως τον 8^ο αιώνα μ.Χ. με την μετάφραση στα αραβικά ξένων συγγραφέων και κυρίως αρχαίων Ελλήνων (Ιπποκράτη, Γαληνού αλλά και Αριστοτέλη και Πλάτωνα) καθώς και Ινδών και Κινέζων. Ακολούθησε η περίοδος της ακμής, όταν η ισλαμική ιατρική πρωτοπορούσε, παράγοντας σημαντική νέα γνώση, ενώ μετά τον 13^ο αιώνα άρχισε η περίοδος της παρακμής. Σημαντικότερες μορφές της πρώτης περιόδου ήταν ο Jurjis Ibn-Bakhtisliu, ο Yuhanna Ibn-Masawaya, και ο Hunain Ibn-Ishak (οι δύο πρώτοι χριστιανοί) ενώ σημαντικότερες μορφές της περιόδου ακμής ήταν ο Al-Razi (Razes για τους Ευρωπαίους), ο Al-Zahrawi (Abulcasis), ο Ibn-Sina (Avicenna), ο Ibn-Rushd (Averroes), ο Al-Kindi (Alkindus) και ο εβραίος Ibn- Maimon (Maimonides).

- [3]. Συνδέονται με τον Shaikh 'Abd Allah Sidi Muhammad Ben 'Aisa as-Sufiani al-Mukhtari (1465-1526 μ.Χ.)
- [4]. Συνδέονται με Sidi Ahmed Shaikh, που ήρθε στην περιοχή από την Περσία στις αρχές του 9ου αιώνα μ.Χ.
- [5]. Στο περιοδικό των μουσουλμάνων θεολόγων *Beyan-ul-Haq*, τεύχος 63, έτος 2, τόμος 3, Κωνσταντινούπολη, 1910.